

Pròleg a

***Dalt Vila. Ciutat
d'Eivissa. Estudi de
Geografia Urbana***

Territoris (2000), 3:
327-332

Pròleg
a
*Dalt Vila. Ciutat d'Eivissa.
Estudi de Geografia Urbana*

VALLÈS COSTA, ROSA (1993): *Dalt Vila. Ciutat d'Eivissa. Estudi de Geografia Urbana*. Eivissa, Conselleria de Cultura, Educació i Patrimoni del CIEF, 208. Veg. pàg. 11-14.

* * *

El lector pot estranyar-se que aquest sigui sols un estudi de la ciutat antiga d'Eivissa, estrictament reduït al nucli emmurallat. Malgrat tot, pensem que té algunes justificacions. Aquesta és sens dubte l'autèntica ciutat d'Eivissa, la que presenta una llarga existència i una perllongada continuïtat. Durant segles i segles, ha estat l'únic centre concentrat de l'illa, en tots sentits la capital visible i real, la clau i la porta d'entrada a les terres eivissenques, també la sortida cap a altres contrades insulars o peninsulars. I repetim, amb un suport temporal i una presència física, manifesta i rotunda, de segles: «Camina ja cap al tercer mil·lenni de la seva existència», ens diu, amb tota raó i amb un cert i noble orgull, l'autora del treball, la professora Rosa Vallès, ja a les primeres ratlles de la seva justificació.

És cert que, al costat mateix del port —cal adonar-se que la ciutat ha estat en tot cas un «port», una «porta» cara al mar—, hi ha hagut sempre un nucli de població. Però sovint aquest nucli portuari, que de vegades seria ben petit, ha presentat un caràcter inestable i provisional, a causa de les inseguretats i els avatars dels temps. Sols mostra una certa importància i continuïtat quan, al final del segle XVI, entre les grans murades renaixentistes, gairebé acabades, i el petit port de la badia d'Eivissa, sorgeix un nucli de població definitivament estable que acabarà essent la ciutat moderna i contemporània.

Aquest raval portuari ja s'acosta en nombre d'habitants, a la darrerria del segle XVII, als que vivien a redós de la línia de muralles. L'enginyer militar José Castellón, en el seu informe de 1687, ens explica com han anat apareixent una bona quantitat de cases «entre la plaza y la marina». I ens afegeix, tot seguit, que «se ha venido a formar un arrabal tan copioso que sus viviendas casi igualan las de la misma plaza».

Des de llavors la distinció serà ben clara entre el nucli emmurallat del puig i del seu vessant —la «plaça fortificada», la «reial força»— i el poblament extramurs, des de la falda orogràfica al port, en un pla que devia tenir encara algun sector amb aiguamolls. Dos topònims defineixen amb rotunditat —*Dalt Vila*, per una banda, i *la Marina*, per l'altra— l'evident disparitat entre les dues parts del conjunt urbà, el que globalment constituirà la Vila.

Però observem que aquest raval modern té simplement quatre segles, ben poc en comparança amb els vint-i-sis o vint-i-set de Dalt Vila. Els eixamples contemporanis són encara molt més recents. La primera fase, amb el passeig de Vara de Rey com a eix, és dels dos o tres primers decennis de l'actual centúria. La segona fase de l'eixample, continuant l'ocupació urbana del Pla de Vila, no es dona fins l'any 1960. Sense exagerar, especialment comparat amb l'antigor del vell nucli fortificat, fa quatre dies.

Així, doncs, presenta un viu interès l'anàlisi a fons d'aquesta ciutat vella, encimbellada i emmurallada, de Dalt Vila. Sempre que s'acompleixin, ens sembla, dues condicions. En primer lloc, cal no oblidar que *no es tracta simplement d'un antic nucli fortificat*, d'una plaça fortificada. Aquesta seria la visió —perfectament comprensible i ben interessant en si mateixa— d'un militar, d'un enginyer militar, potser d'algun historiador especialitzat. Però Dalt Vila ha estat i és més, molt més, que un magnífic i gairebé únic exemple de nucli en acrópolis emmurallat a la Mediterrània. Per sort i amb tot encert aquest ha estat l'enfocament, veritablement geogràfic, que del problema ha tingut Rosa Vallès.

L'anàlisi de Dalt Vila com a ciutat bastida dins unes murades —d'unes esplèndides murades, cal repetir-ho— ha quedat gairebé totalment complet amb els estudis fonamentals d'Antoni Costa (1962), Bartomeu Escandell (1970) i Eduardo J. Posadas (1989 i 1993). Però per al geògraf, i amb tot respecte per a l'historiador i l'arqueòleg, les muralles són tan sols una closca, una magnífica, valuosa, artística closca. Però la part viva, com en un animal encloscat, és a dins. Bé, no cal exagerar, les muralles representen més: delimiten ja físicament i de forma concloent una funció que serà fonamental i configuren i incideixen també sobre algunes altres funcions i en certa part sobre les actituds i la vida dels habitants de l'interior.

Però resten, protegits si voleu, els trets i les altres missions i els destins de la ciutat en si mateixa: la funció religiosa, la funció política, la funció judicial, les funcions econòmiques i les característiques socioeconòmiques i culturals de la població. Dins la closca emmurallada, que és tan sols una perifèria pètria, resten tota la població interior i les seves activitats, amb les seves actituds i els seus profunds significats; queden també, és clar, les cases i els carrers i així mateix els edificis singulars i simbòlics. Ja al segle XVIII, possiblement un funcionari reial ens assenyalava, cap a l'any 1746, una inesperada característica cultural —observeu, cultural, per tant, reflectint un cert caràcter social i socioeconòmic— de Dalt Vila: «*Visten a la Española, cuyo Idioma hablan perfectamente*». En canvi, a la Marina i en tota la resta de l'illa, la llengua utilitzada —i l'autor d'aquest pròleg no es fa pas responsable de l'afirmació i l'exactitud del funcionari, mal informat o no gaire lúcid— és una altra: «*Hablan a la mallorquina [...] hablan el idioma mallorquín*» (*Breve epílogo de las festivas demostraciones [...] Breve descripción de [...] la Isla de Ivisa*, edició facsímil, 1993).

És per tot això que l'autora ens parla ben encertadament, després de la llarga i moguda evolució històrica (capítol II), de les característiques de la població recent (capítol III) i de les funcions urbanes, sense descuidar, és clar, entre aquestes, la missió defensiva i militar (capítol IV). Com a bon treball de geografia humana, Rosa Vallès s'ha plantejat també, en començar l'estudi (capítol I), el problema de l'emplaçament i la situació de la ciutat, que ens explicaran dificultats i possibilitats des del mateix moment del seu naixement. Finalment, unes conclusions (primera part del capítol V) assagen de definir en poques paraules el que podríem dir-ne les característiques essencials d'aquesta antiga i complexa ciutat. No cal insistir ni fer més comentaris sobre aquesta estructuració i el contingut del llibre. Les nostres paraules volen ser tan sols unes al·lusions al que el lector

trobarà ordenadament i complidament presentat i desenvolupat al llarg de l'obra que tenim ara, a través d'aquest pròleg i amb ben escassos mereixements per part nostra, l'honor de presentar. Potser caldria afegir tan sols, però estem segurs que qualsevol que consulti el llibre se n'adonarà immediatament, que la part gràfica és ben abundant i escaient, així com són dignes de destacar els comentaris corresponents.

Parlàvem de dues condicions necessàries que plantejava l'estudi de Dalt Vila. La segona seria tenir en compte, per una banda, les relacions del nucli antic amb el raval portuari, amb la Marina, ja que en definitiva arriben a constituir un complex d'estretes connexions i una sola unitat urbana. Per altra banda, cal presentar i debatre les relacions entre la Vila i la resta de les terres illenques, eivissenques i formentereses, de les quals en definitiva aquella n'és cap i centre en múltiples sentits. No podem pas oblidar, com nosaltres mateixos hem mostrat en diverses ocasions, que l'Eivissa tradicional s'ha limitat durant segles a un petit nucli urbà i a un camp, aquest últim amb un característic poblament dispers.

De les relacions Dalt Vila – la Marina, Rosa Vallès ens en parla en diverses ocasions al llarg del seu estudi. Al feix de connexions Vila-camp eivissenc, hi dedica diverses referències i en especial la segona part del capítol V.

Encara una darrera observació, abans d'al·ludir a l'autora del llibre. L'estudi s'atura a finals del vuitè decenni. En realitat es tracta d'un treball realitzat ja fa uns anys i posar-lo completament al dia hauria representat un notable retard en la seva publicació i potser, fins i tot, perdre l'ocasió que —com venturosament succeeix ara— arribés a veure la llum pública. Cal dir també que aquest fet no afecta gaire la visió de la Dalt Vila contemporània i les conclusions aconseguides. Les notables modificacions en el joc amb la Marina i amb els eixamples del segle XX s'havien ja produït i tampoc no mancaven els impactes de l'onada turística iniciada al sisè decenni.

En realitat, la present obra acaba referint-se concretament, per tant, a la Dalt Vila de la transició política a mitjan i segona part del vuitè decenni. Els anys següents, fins avui dia, representen, en conjunt, una millor atenció vers tot el que té de significatiu i de peculiar aquest nucli urbà, gairebé únic. Sortosament hi ha pogut haver una major cura —i esperem que aquestes tendències positives, malgrat tot, puguin continuar—, tant per part d'organismes locals (Ajuntament, Consell Insular d'Eivissa i Formentera) com internacionals (Comunitat Europea).

* * *

La professora Rosa Vallès constitueix un excel·lent exemple de resposta tenaç i seriosa a una clara vocació cap als estudis històrics i geogràfics. Podem dir-ho —i amb un calorós i sincer desig d'enaltir-ho—, perquè, després de més de quaranta-cinc anys d'exercir com a professor universitari, hem conegut dotzenes i dotzenes d'estudiants que, gaudint d'un cúmul de facilitats, aconseguien sols uns resultats intel·lectuals ben migrats, mentre ells apareixien mancats del més mínim entusiasme. Ella, en canvi, malgrat que no ha fruit pas de gaire possibilitats, ha sabut aprofitar totes les circumstàncies favorables i ha sabut vèncer les desfavorables que maldaven per torçar el seu camí. Suposo que el pas definitiu en la seva formació foren els estudis de Llicenciatura que efectuà a la Universitat de València, entre els anys 1964-68. Suposo també que és en aquell ambient on va madurar el seu interès per la recerca geogràfica, si teniu en compte que el contingut de la seva tesi de Llicenciatura, defensada pel juny de 1971, ja queda inclòs clarament dins aquesta disciplina.

Tornarem a parlar tot seguit d'aquest aspecte investigador. Però abans cal dir que durant un temps preparà amb fermesa i encert una càtedra de Geografia i Història d'Institut d'Ensenyament Mitjà, que obtingué amb tot mereixement el 1973. Cinc anys més tard pot tornar, com a catedràtica, a la seva Vila d'Eivissa.

És a aquestes terres illenques que ha dedicat bona part —i sens dubte la millor part— del seu esforç de recerca. Diverses vegades hem dit i escrit que als geògrafs i als historiadors sol pertocar sovint la dedicació d'un volum important dels nostres treballs d'investigació al propi país, on hem nascut, i a la pròpia gent. No constitueix pas, us ho ben assegurem, petita satisfacció. Aquest és el cas, ens sembla, de Rosa Vallès.

Entre les seves publicacions voldríem destacar uns estudis primerencs, efectuats ja amb tot rigor, sobre el turisme a Eivissa (1972), que fou el tema de la seva tesi de Llicenciatura presentada a la Universitat de València, i sobre les característiques del poblament a Eivissa i Formentera (1973). Anys després, té una breu però encertada comunicació referent a l'organització de l'espai eivissenc (1983) i unes interessants aportacions a la geografia agrària de les illes Pitiüses, realitzades en equip, respecte als trets físics i biogeogràfics (1979), a la població (1980) i a les activitats agràries (1984), totes elles publicades per l'Institut d'Estudis Eivissencs.

Amb el present llibre, si no ens equivoquem, la professora Rosa Vallès assoleix la seva maduresa investigadora. Maneja amb seguretat i encert una abundant informació i, en ocasions, nombroses xifres, mostra clarament les connexions amb els corresponents marcs històrics i geogràfics i aconsegueix definicions i conclusions ben escaients. Crec que el lector copsarà també l'ordre i la justesa de la seva exposició i del seu llenguatge. Possiblement tampoc no se li escaparà aquest cert alè emotiu que l'autora imprimeix a voltes en algunes presentacions i consideracions; deu tenir relació —pensem nosaltres— amb el fet que les qüestions tractades no li són pas alienes, ben al contrari.

Per acabar, caldria recordar les institucions que varen fer possible aquest estudi, l'Institut d'Estudis Eivissencs (Eivissa) i la Fundació Jaume Bofill (Barcelona). D'una manera especial la citació i també l'agraïment, és clar, van dirigits a la Conselleria de Cultura, Educació i Patrimoni del Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Ens plau molt fer-ho, en nom de l'autora i propi. Però ja que ens referim a nosaltres mateixos, no podem pas deixar de manifestar així mateix la nostra gratitud a la professora Rosa Vallès, que amb tanta gentilesa ens ha ofert la possibilitat d'escriure unes paraules preliminars, potser innecessàries, al pròleg d'aquesta obra.

Ses Figueretes (Eivissa), setembre 1992

Joan Vilà i Valentí,
professor emèrit de la Universitat de Barcelona,
membre de l'Institut d'Estudis Catalans